

античні часи були погіршення взаємовідносин з оточуючими їх місцевими племенами, внутрішньополітичні та зовнішньоекономічні обставини, що призводили до виведення з обігу монет з дорогоцінних металів, стрімкого знецінення мідних монет та втрати довіри до них з боку економічних суб'єктів. До заходів, що використовувалися державою для стабілізації грошових систем, необхідно віднести розширення кола емітентів, покращення якості металу в монетах, введення нових монетних типів. Необхідно зауважити, що економічні та політичні кризи накладали свій відбиток на функціонування грошового господарства держав українського Причорномор'я, але в жодному випадку не призвели до його повного занепаду.

Література

1. Анохин В. А. Монетное дело Боспора / В. А. Анохин. – К. : Наукова думка, 1986. – 184 с.
2. Анохин В. А. Монетное дело Херсонеса (IV в. до н.э. – XII в. н.э.) / В. А. Анохин. – К. : Наукова думка, 1977. – 176 с.
3. Анохин В. А. Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья / В. А. Анохин. – К. : Наукова думка, 1989. – 128 с.
4. Античные государства Северного Причерноморья: источники, искусство, монеты, Херсонес Таврический, Ольвия, Боспорское царство, Античная Тира / [С. Д. Крыжицкий, М. В. Скржинская, А. С. Русяева и др.]. – Николаев : «Возможности Киммерии», 2004. – 172 с.
5. Голенко К. В. Заметки о медных боспорских монетах III в. до н.э. / К. В. Голенко // Вестник древней истории. – 1972. – № 3. – С. 142-153.
6. Зограф А. Н. Античные монеты / А. Н. Зограф. – М.-Л. : Изд-во Академии наук СССР, 1951. – 265 с.
7. Казаманова Л. Н. Введение в античную нумизматику / Л. Н. Казаманова. – М. : Издательство Московского университета, 1969. – 303 с.
8. Карышковский П. О. Монетное дело и денежное обращение Ольвии (VI до н.э. – IV в. до н.э.) / П. О. Карышковский. – Одесса : А.С.Фридман, 2003. – 684 с.
9. Мельников О. Н. Функциональное отклонение монетной системы Боспора III в. до н.э. / О. Н. Мельников // VII Боспорские чтения. Боспор Киммерийский и варварский мир в период античности и средневековья. Окоз. – Керчь, 2006. – С. 209-217.
10. Молев Е. А. Боспор в период эллинизма : монография / Е.А. Молев. – Нижний Новгород : изд-во ННГУ, 1994. – 140 с.
11. Суханов В. И. Новая схема денежного кризиса в Боспорском государстве в 3 в. до н.э. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://archeologia.narod.ru/bospor.htm>.
12. Терещенко А. Е. Истоки экономического кризиса III в. до н.э. / А. Е. Терещенко // Российская археология. – 2010. – № 4. – С. 56-65.
13. Шелов Д. Б. Денежная реформа Левкона II / Д. Б. Шелов // Вестник древней истории. – 1953. – № 1. – С. 30-39.
14. Шелов Д. Б. Еще о боспорских монетах периода денежного кризиса III в. до н.э. / Д. Б. Шелов // Советская Археология. – 1981. – № 2. – С. 31-42.
15. Шелов Д. Б. Монетное дело Боспора VI – II вв. до н.э. / Д. Б. Шелов. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1956. – 222 с.
16. Шуст Р. М. Нумизматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: [навч. посібник] / Р. М. Шуст. – К. : Знання, 2007. – 371 с.

Надійшла 13.10.2010

УДК 658+330.341

Д. В. СОЛОХА

Європейський університет, Донецька філія

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

В роботі розглянуто основні характеристики що впливають та формують інноваційний потенціал підприємств промислово розвинених регіонів України. Досліджено передумови визначення потенціалу, як економічної категорії, визначено особливості його виникнення та розвитку.

In work basic descriptions are considered that influence and form innovative potential of enterprises industrially the developed regions of Ukraine. Probed pre-conditions of determination of potential, as an economic category, the features of its origin and development are certain.

Ключові слова : потенціал, інноваційний потенціал, регіон, підприємство, розвиток.

Сучасний стан справ розвитку економічної системи України, як ніколи за всі роки незалежності є

залежним від забезпечення належного рівня інноваційних перетворень. Цілком об'єктивно, що потрібне досконале теоретичне дослідження перш за все характеристик інноваційного потенціалу промислових регіонів, оскільки численні визначення та обґрунтування означених категорій, які надані у 90-х роках ХХ століття, та їх трансформація на початку нинішнього, зазнали певних змін у посткризовий (2008) період [3].

Основу стійкого економічного зростання України в цілому, може забезпечити інноваційний розвиток її окремих регіонів, який сприяє поступовому наближенню життєвого рівня нашої країни до рівня економічно розвинених країн. Таким чином, визначається роль і місце інноваційного регіонального розвитку в забезпеченні стратегічних задач і інтересів держави, сприяє її позиціонуванню у світовому економічному просторі.

Для сучасної України питання розвитку інноваційного потенціалу на макро- і мікроекономічному рівнях стають все більш актуальними. Це обумовлено головним чином розумінням позитивної ролі інновацій для виходу країни зі складної економічної ситуації, та забезпеченні стійкого розвитку в довгостроковій перспективі, тобто означена тема роботи є цілком своєчасною та актуальною.

Метою даної роботи є визначення основних характеристик формування економічного потенціалу промислово розвинених регіонів, визначення можливостей використання і управління таким потенціалом.

Даній проблемі присвячені численні праці вітчизняних та зарубіжних вчених [3] однак незважаючи на досягнуті результати проблема, про що йшлося вище, залишається недостатньо вивченою.

Представлене дослідження проведено в рамках виконання науково дослідних тем, які проводяться в Європейському університеті (у Донецькій філії) : Розробка системи управління сталим інноваційним розвитком підприємств, № державної реєстрації – 0109U003707, та Механізм управління фінансовою безпекою підприємств та територій, № державної реєстрації – 0109U003708,

При широкому вживанні в наукових дослідженнях терміну «інновація» є значні розбіжності в його трактуванні. Тому в першу чергу необхідно уточнити його сучасний зміст. У роботі Б. Твісса [9] інновація – «кінцевий результат упровадження нововведення з метою зміни об'єкту управління і отримання економічного соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту». При цьому під нововведенням розуміється оформлений результат фундаментальних досліджень, розробок або експериментальних робіт в якій-небудь сфері діяльності по підвищенню її ефективності [3].

Практично аналогічні за своїм змістом визначення приводяться і в багатьох інших роботах, наприклад [3;5]. При цьому разом з терміном «інновація» як синоніми часто використовується такий термін, як «нововведення».

Згідно іншому підходу до трактування даного поняття, якому слідує велика кількість авторів, під інновацією розуміється «процес, в ході якого наукова ідея або технологія виготовлення доводяться до стадії практичного використання і починає давати економічних ефект» [1, с. 38; 4], «комплексний процес створення нового практичного засобу (нововведення) для нової суспільної потреби» або просто «процес реалізації тієї або іншого науково-технічного нововведення», «процес формування якісного нового стану системи». По суті, як деякий процес, інновації трактуються і в роботах [3; 4], в яких вони визначаються як створення і надання споживачам нових або досконаліших товарів або послуг.

Б. Санто [8] характеризує інновацію, як «такий суспільний технічний економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих по своїм властивостям виробів, технологій». Близький, по суті, підхід до трактування поняття «інновація» міститься в роботі [3], в якій дається наступне його визначення: «інновація-зміна, що веде до поліпшення роботи, підвищення ефективності; діяльність по розробці і реалізації нововведень». У монографії [3] інновація розглядається, як «оновлення основного капіталу (виробничих фондів) або продукції, що виробляється, на основі упровадження досягнень науки, техніки, технологій». У роботі [4] «інновація» визначається як «нова ідея» (ідея нового товару, технологій, нової моделі мотивації персоналу, комплексної системи в трудових відносинах і ін.), в монографіях [3;8] вона розуміється, як «цільова зміна у функціонуванні підприємства».

У монографії термін «інновація» будемо розуміти і використовувати тільки в значенні результату діяльності, направленої на вдосконалення існуючих властивостей деякого об'єкту або створення об'єкту, що володіє новими властивостями [3].

Причому принципово важливим є те, що вказаний об'єкт не тільки володіє новими або вдосконаленими властивостями, але і повинен бути упроваджений або призначений для подальшого упровадження в деякій прикладній сфері, наприклад, за допомогою запуску у виробництво і подальшої реалізації на ринку [3].

Розвиток інноваційного потенціалу підприємств промислово розвинених регіонів є складовою частиною розвитку інноваційного потенціалу економіки на державному рівні і важливим аспектом відтворення виробничих відносин, які полягають в оновленні складу і побудові основних фондів, удосконаленні організації їх використання як на стадії формування, так і на стадії науково-технічної підготовки виробництва, в розвитку робочої сили, в удосконаленні відносин із зовнішнім середовищем, зокрема з органами державного управління і регулювання економіки, а також шляхом інституційних перетворень.

Проблеми, пов'язані з дослідженням процесу розвитку підприємств, розглядаються сучасними

дослідниками в різних контекстах, серед яких слід зазначити такі домінуючі аспекти, як науково-технічний і інноваційний розвиток виробничих систем, а також інвестиційні проблеми інноваційного розвитку підприємств і регіонів.

Комплексною характеристикою спроможності підприємства до інноваційної діяльності є його інноваційний потенціал. Це поняття є концептуальним відображенням феномену інновацій. Зовсім недавно воно ввійшло до числа ключових термінів економічної науки як економічна категорія, але в сучасній економічній літературі, у тому числі й українській, відсутнє однозначне його визначення. У наукових працях цей термін вживається, як правило, операційно при розв'язанні інших науково-пізнавальних завдань. У багатьох дослідженнях автори концентрують свої зусилля на вивченні окремих сторін інноваційного потенціалу, тому в літературі представлені специфічні визначення, які мало співвідносяться між собою.

Термін „потенціал” у своєму етимологічному значенні походить від латинського слова „potentia” й означає „приховані можливості”, які в господарській практиці завдяки праці можуть стати реальністю [3;4;8].

В широкому розумінні поняття „інноваційний потенціал” - це засоби, запаси, джерела, що є в наявності й можуть бути використані, приведені в дію для досягнення певної мети, виконання плану, розв'язання завдань, можливості якої-небудь соціальної системи у певній області на принципово новому якісному рівні.

Аналіз цієї проблеми зробив особливо актуальними питання методології, моделювання, оптимізації, розширення термінології інноваційної діяльності на всіх без винятку її рівнях.

Становлення інноваційної діяльності як нової галузі знань передусім потребує розробки нових системотворчих понять, які дозволили би комплексно охопити всі її аспекти в цілому й акцентувати увагу на найбільш важливих її гранях. Хоча категорія „інноваційний потенціал”, починаючи з 80-х років стала „концептуальним відображенням феномену інноваційної діяльності” [3, с. 10], об'єктом обговорення й аналізу, ступінь його методологічної, теоретичної, а також емпіричної дослідженості вітчизняними та закордонними авторами не дозволяє однозначно тлумачити його сутність, перешкоджаючи виробітку уніфікованих підходів до його оцінки, звужуючи сфери його використання, зводячи нанівець ефект від становлення інноваційного потенціалу регіону як економічної категорії.

Представлення інноваційного потенціалу як „накопиченої певної кількості інформації про результати науково-технічних робіт, винаходів, проектно-конструкторських розробок, зразків нової техніки і продукції” [2, с. 27] ототожнює цю категорію з науково-технічним потенціалом.

Тлумачення інноваційного потенціалу як „системи факторів та умов, необхідних для інноваційного процесу” [8, с. 55] обмежує це поняття рамками інноваційної діяльності, позбавляючи його міждисциплінарного характеру, звужуючи сфери застосування. У визначенні інноваційного потенціалу як „здатності галузей народного господарства виготовляти наукоємну продукцію, відповідаючи потребам світового ринку”, вказаному в джерелі [8, с. 56], суб'єкт, підлягаючий оцінці (а саме, різні галузі народного господарства), максимально конкретизований, що прив'язує поняття, яке розглядається до галузевого рівня, рівня народного господарства.

Деякі автори, використовуючи цю категорію у викладі, не дають їй чіткого визначення, уникаючи безпосереднього її тлумачення [7, с. 34], [6, с. 55]. Так, згідно з [3, с. 14] „інноваційний потенціал вміщає приховані можливості накопичених ресурсів, які можуть бути приведені до дії з метою досягнення цілей економічних суб'єктів”. Таким чином, складність і багаторівневість поняття „інноваційний потенціал” невизначеність його інтерпретації можливо уникнути виходячи з аналізу природи „потенціалу”, особливостей його використання в різних сферах соціально-економічних відносин.

Внутрішня складова інноваційного потенціалу – це так званий „важіль”, який забезпечує дієздатність й ефективність функціонування інших його елементів. Її доцільно представити інститутами (суб'єктами інноваційної діяльності), які забезпечують: внутрішні процеси інноваційної діяльності (винахід і виробництво нового продукту); безпосереднє впровадження нових технологій; взаємозв'язок об'єкта дослідження (підприємства) як з наукою, яка надає прогресивні ідеї і вже оформлені інноваційні розробки, так і з ринком, який споживає готовий продукт, а також методами, засобами організації управління ходом інноваційного процесу.

Результативна складова віддзеркалює результат реалізації існуючої можливості, тобто той реальний фактичний інноваційний продукт, отриманий в інноваційному процесі, та досягнутий рівень потенціалу.

Доцільність виділення цієї складової підтверджується тим, що саме інноваційний продукт як результат інноваційних процесів обумовлює подальший не лише кількісний, але й якісний зріст інноваційного потенціалу системи (господарюючого суб'єкта). Він сприяє розвитку ресурсної складової, якщо це продукт, внутрішньої частини інноваційного потенціалу, якщо це здійснена інновація в самій інноваційній сфері. Він несе в собі потенційно нові можливості, виводить на новий рівень функціонування інноваційний потенціал у цілому. Результативна складова інноваційного потенціалу представляє собою цільову характеристику цієї категорії, що проявляється в потоках інноваційної продукції, головним чином забезпечуючи його відтворення.

Для розвитку інноваційного потенціалу регіонального рівня на практиці необхідно знати і розуміти

теоретичні аспекти інновацій та інноваційного потенціалу його сутність та напрями розвитку.

Реалізація проголошення курсу на запровадження інноваційної, або, як зараз кажуть, структурно-інноваційної моделі, розвитку економіки потребує суттєвого нарощування й підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу. Під останнім ми розуміємо інтеграцію науково-технічного потенціалу, освітнього і виробничого потенціалу інноваційно активних підприємств у рамках національної інноваційної системи.

В наш час все більшу роль в забезпеченні поступового розвитку суспільства відіграють фактори, пов'язані з використанням новітніх досягнень в області науки та техніки. Підприємствами інноваційна діяльність розглядається як міцний каталізатор розвитку, надійна гарантія ефективного бізнесу. Опитування керівників великих компаній виявили, що найближчим часом збільшується необхідність впровадження нововведень, як вагома та обов'язкова умова ефективної підприємницької діяльності.

Усвідомлення все більш зростаючого впливу інновацій на економічні результати діяльності підприємств змушує керівництво приділяти вагому увагу цьому питанню що проявляється, наприклад, у самому формуванні інноваційного потенціалу [8, с. 78].

Спонукаючі мотиви заняття інноваційною діяльністю можна розділити на внутрішні та зворотні, на маючи об'єктивну та суб'єктивну природу. До внутрішніх можна віднести необхідність заміни застарілих технологій (об'єктивна причина) або прагнення групи талановитих інженерів реалізувати свій творчий потенціал (суб'єктивна причина).

Набір внутрішніх спонукаючих мотивів інноваційної активності є особистим для кожної окремої компанії і в деяких випадках відіграє рішучу роль в тому, щоб сформувати інноваційний потенціал. Так, для нової компанії побудова та освоєння новизни може бути єдиною можливістю заволодіти місцем на ринку.

Підсилення на світовому ринку конкуренції приводить до скорочення життєвого циклу виробу. Це відбувається завдяки скороченню циклу „початок досліджень – впровадження нового виробу”. Тому час появи на ринку нового виробу скорочується.

Відповідно скорочується і час потенційної реалізації надприбутку в цінах за раніше випущені вироби. У зв'язку з цим при плануванні впровадження нових виробів критерієм ефективності є не стільки очікувана ціна виробу, скільки досяжний прибуток і пов'язана з ним оптимальна тривалість терміну життя виробу на ринку.

Як свідчить аналіз, на підприємствах, які проводять активну інноваційну політику, відмічається ріст конкурентоспроможності продукції, обсягу продажу на внутрішньому та зовнішньому ринках, збільшення прибутку, спад собівартості створеної продукції за рахунок економії енергоресурсів, зменшення шкідливих викидів в навколишнє середовище, удосконалення умов праці робітників, тобто саме тих характеристик, що формують поняття сталого економічного розвитку соціально – економічних систем на регіональному рівні.

Таким чином, основна маса інновацій реалізується компаніями різних рівнів і масштабів як засіб кращого рішення вироблених та комерційних завдань, забезпечуючих розвиток компанії.

Перелічені ринкові мотиви, що обумовлюють формування інноваційної діяльності компаніями, не в повному обсязі розкривають об'єктивну необхідність та передумови її формування українськими підприємствами. Це пояснюється тим, що українська економіка є в стані трансформації і їй властиві як елементи командно-адміністративної системи (висока ступінь монополізації економіки, „старі” кадри), так і початково сформовані, але ще не отримали повного розвитку нові економічні відносини.

Зміст і темпи розвитку будь-якої компанії є результатом боротьби протилежних інтересів, тенденцій, факторів. Від успішного усунення існуючих протиріччя залежить успішність розвитку компанії в той час, як саме наявність протиріч підштовхує підприємства до впровадження інновацій з ціллю усунення існуючих протилежностей і нарешті підвищення ефективності функціонування компанії.

Кожна компанія, для розв'язування протиріч і усунення існуючих проблем, розробляє комплекс заходів на перспективу, які представляють собою новинки (інновації), що дозволяє їй досягти потенційних цілей. Характер, якість та кількість інновацій які компанія використовує для досягнення своїх цілей дозволяє судити про інноваційний потенціал компанії.

Напрями розвитку процесу формування інноваційного потенціалу сучасних підприємств зосереджуватимуть увагу на ресурсному та галузевому аспектах. Вибір таких аспектів зумовлений такими міркуваннями:

- галузевий розподіл підприємств є традиційним для нашої економічної системи;
- ресурсна сегментація відображає найпоширеніший підхід до вивчення категорії „потенціал”.

В основу аналізу галузевих особливостей формування інноваційного потенціалу підприємств покладено специфічність технологічних процесів, особливості організації виробництва, відмінності в характеристиках кінцевого продукту та ресурсів для його виробництва, а також ринків збуту тощо.

Таким чином нами надано основні характеристики поняття інноваційного потенціалу на регіональному рівні, визначено його особливості та трансформації протягом певного відрізка історичного розвитку суспільства.

В подальших розробках слід сконцентрувати зусилля на визначенні перспектив розвитку

інноваційного потенціалу промислово розвинутих регіонів, дослідити найбільш впливові чинники та фактори що впливають на такий розвиток, надати математичний інструментарій дослідження означених процесів.

Література

1. Армстронг Г. Маркетинг. Загальний курс / Г. Армстронг, Ф. Котлер. – М. : Видавничий дім «Вільямс», 2004. – 608 с.
2. Бреус С.В. Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні / С.В. Бреус // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 5. – С. 121-128.
3. Гончаров В.М. Формування стратегії управління інноваційним потенціалом промислового підприємства : монографія / В.М. Гончаров, С.В. Коверга, Д.В. Солоха. – Д. : СПД Купріянов.– 2008. – 170 с.
4. Грозний І.С. Інноваційні аспекти трансформації промислових підприємств до ринкової економіки / І.С. Грозний, С.В. Коверга // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції: Зб. наук. праць (Ювілейний). – Луцьк: Надстир'я, 2004. – Вип. X. – № 1-2. – С. 195-201.
5. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2005р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 36. – С. 266.
6. Квасюк Б. Реалістичність і поступальність стратегії / Б. Квасюк // Урядовий кур'єр. – 2006. – 8 квіт. (№ 65). – С. 6-7.
7. Лысенко Ю. Организационно-экономический механизм управления предприятием / Ю. Лысенко, П. Егоров // Экономика Украины. – 2000. – № 1. – С. 86-87.
8. Савчук А.В. Теоретические основы анализа инновационных процессов в промышленности: Монография / А.В. Савчук. – Донецк: НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти.– 2006. – 448 с.
9. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями. – М. : Экономика, 1989. – 271 с.

Надійшла 15.10.2010

УДК 332.1

Д. М. СТЕЧЕНКО

Національний технічний університет України «КПІ»

Т. М. БІСОВСЬКА

ПВНЗ «Тернопільський комерційний інститут»

СВІТОВА ПРАКТИКА КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто світову практику створення і функціонування кластерів в високорозвинених та країнах пострадянського простору, досвід яких актуальний для України.

In the article world practice of creation and functioning of clusters is considered in highly developed and countries of postsovietsky space, experience of which is actual for Ukraine.

Ключові слова: кластер, моделі кластерів, типи кластерної політики.

Світова економічна система нині характеризується посиленням глобалізації, активізацією розвитку економіки знань, підвищенням конкурентоспроможності країн, регіонів на основі використання кластерних моделей.

Кластерна модель як форма ринкової централізації, зумовлює високий динамізм, швидкі темпи залучення інвестицій та зростаючий рівень конкурентоспроможності товарів і послуг. Вона надає можливості швидкої цивілізованої інтеграції у світове співтовариство, яке можливе лише за умов високих економічних показників [4, 11].

Світова практика уже десятки років успішно використовує кластерні утворення як ефективний інструмент комбінації конкуренції та кооперації: об'єднання в одних сферах допомагають успішно вести конкурентну боротьбу в інших. Досвід розвинених країн засвідчує, що економіка держави, яка базується на кластерах, є конкурентоспроможною, інноваційною та інвестиційно привабливою. Для подальшого розвитку України доцільно було б скористатися багатим світовим досвідом кластерів. Використання кластерних технологій сприяє створенню конкурентоспроможних промислових виробництв, покращенню якості життя населення та налагодженню кооперації підприємств малого, середнього і великого бізнесу.

Європейська кластеризація активізувалася з 1968р., коли в рамках ЄС було створено Генеральний директорат з регіональної політики. У 1975р. був сформований Європейський фонд регіонального розвитку, а в 1988р. Європарламентом була прийнята Хартія регіоналізму і почала функціонувати Рада регіональних і місцевих об'єднань. У 2000р. на саміті в Лісабоні було затверджено обов'язковість формування країнами ЄС національних програм кластеризації, створено «Європейський дослідницький простір» (European Research Area) та затверджено Програму розвитку Регіональних Інноваційних Систем» (RIS) [8]. У лютому 2007р. в